

سیاست دولت مستقر در ۸ سال گذشته، به جای آنکه متمرکز بر خنثی سازی تحریم‌ها با دید اقتصادی باشد، در پی رفع و دور زدن تحریم‌ها با دید حقوقی و تکیه بر ابزارهای قانونی بود؛ امری که از ترکیب تیم مذاکره‌کننده - که پیش از آنکه اقتصادی باشد، حقوقی بود - و همچنین نگاه صرفاً حقوقی آنان به ماشین تحریر (برای مثال گمان تیم مذاکره‌کننده آن بود که تحریم‌های آمریکا بدون قطعنامه‌های شورای امنیت ارزشی ندارد اما مشخص شد واقعیت چیز دیگری است) نیز نمایان است

گزارش «وطن امروز» از راهکارهای خنثی‌سازی تحریم‌های مالی در دولت سیزدهم

رفع تحریم لازم؛ خنثی‌سازی واجب

خنثی‌سازی تحریم‌هاست.

با این وجود میزان ارزهای دیجیتال تحت کنترل بانک مرکزی این کشور می‌تواند به کاهش سلطه دلار و کاهش خطر تحریم‌ها کمک کند. روبل دیجیتال مانند SPFS پراحتی به عنوان وسیله پرداخت در خارج از کشور پذیرفته نخواهد شد. پرداخت دیجیتال بین رقبای دشمنان ایالات متحده مانند روسیه، ایران و ترکیه امکان‌پذیر است اما احتمالاً در مقیاس منطقه‌ای متوقف خواهد شد.

علاوه بر اینها توانایی دور زدن کامل تحریم‌های ایالات متحده با استفاده از ارزهای دیجیتال محدود است. از مارس ۲۰۱۸، اداره کنترل دارایی‌های خارجی ایالات متحده (فک) بین معاملات پولی عادی و معاملات ارز دیجیتال تفاوتی قائل نشده است. افک همچنین در حال کشف ابزارهای جدید فناوریانه برای تجزیه و تحلیل و ردیابی معاملات مبتنی بر بستر بلاکچین است.

منهای روسیه و چین، صدای اتحادیه اروپایی نیز از سلطه دلار بر تراکنش‌های مالی درآمده است. نمونه آن نیز تلاش اروپا برای ایجاد اینستکس پس از خروج آمریکا از برجام بود که هدف از ایجاد آن مبادله با کشورمان بوده سازوکاری که البته به نتیجه ملموس نرسید.

لازم است دوباره تأکید شود راهبرد اصلی کشور در برابر تحریم باید خنثی‌سازی و بی‌اثر کردن تحریم باشد؛ امری که بدون داشتن نگاهی اقتصادی به مساله تحریم به وقوع نمی‌پیوندد و تلاش‌های دیگری مانند آنچه در سال‌های اخیر رخ داده، نتیجه‌ای جز سرانجام برجام، نخواهد داشت.

پیمان‌های پولی دوجانبه

پیمان پولی دوجانبه توافقی است که کشورها برای انجام مبادلات مالی خود امضا می‌کنند تا به جای استفاده از ارزهای جهانی مثل دلار و یورو، از ارزهای ملی استفاده کنند. تاکنون بیش از ۷۰ پیمان پولی دوجانبه و چندجانبه بین کشورهای جهان منعقد شده است. در همین رابطه، صمد عزیزنژاد، کارشناس اقتصادی درباره نقش پیمان پولی در مبادلات تجاری گفت: پیمان‌های پولی فقط به وسیله پول و ارز اجرا نمی‌شود بلکه کیفیت مبادلات نیز در آن اساس است. زیرا طرف مقابل پولی ابزاری برای مقابله با تحریم‌هاست، زیرا آمادگی برای استفاده از پول ملی در مبادلات، انعطاف‌پذیری کشور را در مقابل تحریم‌ها افزایش می‌دهد. عزیزنژاد گفت: بانک مرکزی نوسان ارزش پول ملی را مدیریت کرده و برخی توافقات درباره انعقاد پیمان‌های پولی بر این اساس است. زیرا طرف مقابل به ثبات بازار کشور توجه دارد. در بحث پیمان‌های پولی باید از پیمان‌های دوجانبه به سمت پیمان‌های پولی چندجانبه حرکت و مشکل تراز تجاری را در این پیمان‌ها حل کنیم. این روش پرداخت نخستین‌بار در ایران در سال‌های ۸۹ و ۹۰ از سوی کارشناسان به دولت پیشنهاد شد اما بانک مرکزی به این روش بی‌محل کرد.

پس از روی کار آمدن دولت روحانی و در میانه مذاکرات برجام، دوباره بحث پیمان‌های پولی دوجانبه به دولت پیشنهاد شد که برای سامان گرفتن روابط اقتصادی خارجی و برتری در مذاکرات هسته‌ای، پیمان پولی دوجانبه را اجرا کند. بالاخره بانک مرکزی مجبور به واکنش شد و معاون ارزی وقت بانک مرکزی اعلام کرد با ۳ کشور روسیه، ترکیه و عراق پیمان پولی بسته شده است اما در عرصه عمل، تغییر در روابط بانکی ایران و این ۳ کشور ایجاد نشد. در سال‌های بعد اما این کشورهای خارجی بودند که به فکر اجرای پیمان پولی با ایران افتادند. پوتین، رئیس‌جمهور روسیه در سفری که سال ۹۵ به ایران داشت، رسماً از ایران درخواست کرد در تجارت دوجانبه، از پول‌های ملی روبل و ریال استفاده کنند. چند سال در درخواست پوتین برای بانک مرکزی برای برقراری پیمان پولی صورت نگرفته است. ترکیه نیز ۳ بار در سطح ریاست‌جمهوری از ایران چنین درخواستی را داشت. اردوغان ۲ بار در آنکارا و یک بار در تهران، از ایران درخواست کرد به جای دلار، از پول‌های ملی لیر و ریال در مبادلات دوجانبه استفاده کنند. اما بی‌تفاوتی بانک مرکزی باعث شد که خود اردوغان دست به کار شده و در سفرش به تهران، پیمان پولی ایران و ترکیه را نهایی کند. در ابتدای کار به طور محدود مبادلاتی بین ایران و ترکیه انجام شد اما پس از آن دیگر خبری از مبادله پولی از این طریق با ترک‌ها منتشر نشد. همچنین کشورهای دیگری از جمله هند و پاکستان نیز به ایران پیشنهاد داده‌اند که برای مبادلات اقتصادی دوجانبه از پیمان پولی دوجانبه استفاده کنند اما بی‌تفاوتی دولت ایران مواجه شده‌اند.

البته موارد بیان شده نافی مذاکره و تلاش برای رفع تحریم‌ها نیست بلکه این موارد باید هر چه زودتر رخ دهد تا اساساً ظرفیت تحریم‌ها از بین برود.

سوئیفت پیوسته‌اند که بیشتر آنها بانک‌های روسی هستند اما بانک‌های اصلی خارجی فعال در روسیه مانند، UniCredit، Deutsche Bank و Raiffeisen Bank و بانک‌های داخلی‌ای نظیر Tinkoff و Vostochny هنوز به عضویت آن در نیامده‌اند. برای جذب اعضای جدید، بانک مرکزی روسیه به سیاست‌هایی مانند کاهش تعرفه‌های سیستم به‌حدودنیمی از هزینه‌های سوئیفت متوسل شده است.

در حال حاضر، ۲۰ درصد از کل تراکنش‌های داخلی این کشور از طریق SPFS انجام می‌شود. بانک مرکزی این کشور در تلاش است تا سال ۲۰۲۳ این سهم را به ۳۰ درصد برساند. با این حال، برای تبدیل شدن به یک گزینه جذاب برای فعالان تجاری، هنوز هم باید محدودیت‌های فنی این سیستم حل شود. برای مثال برخلاف سوئیفت که ۲۴ ساعته کار می‌کند، سوئیفت روسی تنها در ساعات اداری فعال است.

در سطح بین‌الملل اما با وجود تلاش مقامات روس، آنها موفق به ترغیب طرف‌های خارجی برای استفاده از SPFS در برابر سوئیفت نشده‌اند. با توجه به محدودیت‌های SPFS روسیه، سیستم پرداخت بین مرزی چین (CIPS) اغلب به عنوان گزینه‌ای واقع‌بینانه‌تر برای بانک‌های روسیه در صورت قطع ارتباط با سوئیفت پیشنهاد شده است. فرض بر این است که به دلیل نفوذ اقتصادی چین، شانس این کشور برای پیروزی در رقابتی ارزی با دلار در سطح بین‌الملل بیشتر از روسیه است.

با این وجود، هنوز راه طولانی در پیش است تا CIPS بتواند به عنوان جایگزینی برای سوئیفت عمل کند. سهم یوان چین در بازارهای مالی بین‌المللی در برابر دلار ناچیز است؛ کمتر از ۲ درصد از پرداخت‌های جهانی در مقایسه با سهم عظیم ۴۰ درصدی دلار آمریکا و بسیار عقب‌تر از یورو، پوند انگلیس و ین ژاپن. در نتیجه، سیستم پرداخت CIPS بسیار کوچک باقی مانده است.

با این وجود CIPS می‌تواند به جایگزینی منطقه‌ای برای سوئیفت تبدیل شود. سوال اساسی این است: آیا CIPS چینی و SPFS روسی برای نیل به یک هدف مشترک همکاری خواهند کرد یا اینکه سیستم پیام‌رسان چینی، سیستم روسی را شکست می‌دهد و آن را به طور کامل از کار می‌اندازد. تاکنون ۲۳ بانک روسی به CIPS پیوسته‌اند، در حالی که در حال حاضر تنها یک بانک چینی به SPFS متصل شده است. یکی دیگر از گزینه‌های مطرح، استفاده از روبل دیجیتال و رمز ارزهاست. معرفی روبل دیجیتال در اکتبر سال ۲۰۲۰ توسط بانک مرکزی روسیه تأیید شد. برخلاف رمز ارزهای غیرمتمرکز، این نوع ارزهای دیجیتال در اختیار بانک مرکزی و تحت نظر آنان است. نخستین نمونه از روبل دیجیتال قرار است اواخر سال ۲۰۲۱ آماده و در کریمه نیز آزمایش شود. سایر بانک‌های مرکزی در سراسر جهان برنامه‌های مشابهی را برای ارز دیجیتال به رهبری دولت دارند اما روسیه انگیزه بیشتری دارد، چرا که هدف آن کاهش وابستگی به دلار آمریکا، تقویت روبل در سطح جهان و به حداقل رساندن

این زمینه دارد، سطح بالای ارتباط این کشور با غرب است. میزان بالای مبادلات تجاری روسیه با کشورهای مختلف نقش یک سپر را در برابر این تهدیدات ایفا کرده است. در صورت قطع ارتباط روسیه با سوئیفت، آمریکا و آلمان بیشترین ضرر را متحمل خواهند شد، چرا که بانک‌های ایالات متحده و آلمان اصلی‌ترین مشتری سوئیفت برای برقراری ارتباط با بانک‌های روسی هستند.

با این حال، مسکو برای تأمین سیستم مالی داخلی خود گام‌هایی برداشته زیرا پرونده کشورمان با توجه به ضرر بسیاری که ایران از این موضوع دیده، به عنوان یک الگوی هشداردهنده عمل کرده است. پس از قطع ارتباط بانک‌های ایرانی با سوئیفت، ما تقریباً نیمی از درآمد صادرات نفت و ۳۰ درصد تجارت خارجی خود را از دست دادیم. تأثیر این موضوع بر اقتصاد روسیه نیز، یوژه در کوتاه‌مدت، به همان اندازه مخرب خواهد بود. روسیه به دلیل صادرات چندمیلیاردی هیدروکربن به سوئیفت بسیار

متکی است. این قطع ارتباط منجر به خاتمه تمام معاملات بین‌المللی، ایجاد نوسانات ارزی و خروج گسترده سرمایه از این کشور خواهد شد. از این رو، از سال ۲۰۱۴ این کشور به دنبال اقدامات متقابل متعددی برای به حداقل رساندن خطرات و خسارات اقتصادی احتمالی این واقعه بوده است. آوریل ۲۰۱۴ تعدادی از بانک‌های روسیه در لیست سیاه ایالات متحده آمریکا قرار گرفتند. Visa و MasterCard خدمات به بانک‌های هدف را به حالت تعلیق درآوردند و آنها را از استفاده از سیستم‌های پرداخت خود منع کردند. ماه بعد، دولت روسیه قانون جدیدی را ابلاغ و سیستم پرداخت ملی‌ای به اسم «میر» را معرفی کرد. این سیستم کاملاً متعلق به بانک مرکزی روسیه است و به عنوان یک مرکز تسویه حساب برای پردازش معاملات در داخل روسیه فعالیت می‌کند.

از سال ۲۰۱۴، سهم عملیاتی «میر» به ۲۴ درصد از کل تراکنش‌های داخلی رسید. بیش از ۷۳ میلیون کارت با استفاده از سیستم «میر» صادر شده است. رشد سریع آن عمدتاً از این واقعیت ناشی می‌شود که در روسیه کارت‌های میر اکنون به کارت بانکی معمول برای بازنشستگان و کارمندان بخش دولتی تبدیل شده است.

با وجود رشد «میر» در روسیه اما همچنان انجام پرداخت در خارج از روسیه با وجود داشتن کارت میر آسان نیست. فقط در ارمنستان و بخشی از مناطق گرجستان امکان استفاده کامل از تمام امکانات این سیستم امکان‌پذیر است. همچنین امکان استفاده از برخی خدمات «میر» در ترکیه، قرقیزستان، ازبکستان و قزاقستان نیز امکان‌پذیر شده است.

در میان‌مدت، روسیه می‌تواند از معادل روسی سوئیفت یعنی «SPFS» استفاده کند. این سیستم که در سال ۲۰۱۴ توسط بانک مرکزی روسیه راه‌اندازی شد در تلاش است جایگزینی برای پیام‌رسان‌های بین‌المللی نظیر سوئیفت باشد. در سال ۲۰۲۰، ترافیک SPFS دوبرابر شد و تقریباً به ۱۳ میلیون پیام‌رسید اما سیستم هنوز در مقایسه با سوئیفت ناچیز است. بیش از ۴۰۰ موسسه مالی به جایگزین روسیه برای

همچنین نگاه صرفاً حقوقی آنان به ماشین تحریر (برای مثال گمان تیم مذاکره‌کننده آن بود که تحریم‌های آمریکا بدون قطعنامه‌های شورای امنیت ارزشی ندارد اما مشخص شد واقعیت چیز دیگری است) نیز نمایان است. تلاشی که اگر چه از لحاظ حقوقی منجر به لغو موقتی برخی تحریم‌ها شد اما به این دلیل که صرفاً از ابزار حقوقی برای برطرف کردن آنها استفاده شده بود، با اقدام حقوقی دیگری از جانب طرف مقابل نقش بر آب شد. اما راهبرد خنثی‌سازی تحریم، در پی آن است که با اتخاذ راهبردها و سیاست‌های گوناگون اساساً امکان تأثیر تحریم بر اقتصاد کشور را از طرف مقابل بگیرد.

سیاست‌هایی از جمله: ۱- پیمان‌های دوجانبه و چندجانبه پولی ۲- تهاتر کالایی ۳- رمز ارز منطقه‌ای ۴- بهره‌گیری از جایگزین‌هایی برای سازوکارهای مالی‌ای نظیر سوئیفت، می‌توانند از جمله اقدامات برای خنثی‌سازی تحریم باشند. به شکلی که با اساساً آمریکا توان اعمال تحریم را نداشته باشد (مانند استفاده از جایگزین‌هایی برای سازوکارهای مالی) اما در ۱۰ سال اخیر موج جدیدی از تحریم‌ها علیه اقتصاد کشور را گرفت؛ تحریم‌هایی که اغلب بین سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۵ علیه ایران وضع شد و موجب کاهش چشمگیر فروش نفت کشورمان - به عنوان اصلی‌ترین منبع درآمد دولت - و بروز بحران‌های اقتصادی از جمله افزایش نرخ ارز و تورم افسارگسیخته شد. یکی از مهم‌ترین عواملی که منجر به اثرگذاری بیشتر تحریم‌ها علیه کشورمان شد، وابسته بودن ایران به سازوکارهای مالی بین‌المللی تحت نفوذ آمریکا و دلار آمریکا به عنوان پول جهانی بود. امری که اساساً این قدرت را به آمریکا می‌دهد تا بتواند اینگونه تحریم‌ها را علیه کشورها اعمال کند. شروع سلطه دلار بر بازارهای جهانی به حدود ۸۰ سال پیش برمی‌گردد؛ سال ۱۹۲۴ و پس از جنگ جهانی دوم، نسستی تحت عنوان «برون پول وودز» میان برخی کشورهای جهان برقرار شد و در آن ایالات متحده آمریکا به عنوان قدرت برتر نظمی، اقتصادی و سیاسی مطرح شد و پس از آن بود که سلطه دلار بر دنیا آغاز شد. کشورهای امضاکننده موافقتنامه‌های «برون پول وودز» تصمیم گرفتند نرخ برابری پول‌های خود را در رابطه با دلار تعیین کنند. بدین ترتیب برخلاف نظام پیش از جنگ جهانی اول که تنها طلا را مبنای رابطه میان همه پول‌ها قرار داده بود، نظام بعد از جنگ جهانی دوم علاوه بر طلا، سنتون اصلی دیگری را برای روابط پولی بین‌المللی به وجود آورد و آن دلار بود. آمریکا با تکیه بر این تعهد، عملاً به تنها ضامن نظام پولی بین‌المللی بدل شد. از آن زمان تاکنون سازوکارهای مالی مختلفی در دنیا حاکم شده‌اند که تماماً زیر سلطه آمریکا قرار دارند و کشورهای مختلف برای تجارت بین‌المللی چاره‌ای جز تبعیت از آنها نداشته و ندارند. اینجاست که اولویت خنثی‌سازی تحریم در برابر راهبرد لغو تحریم، اهمیت خود را نمایان می‌کند. کار درست و اساسی آن است که اصولاً قدرت تحریم را از آمریکا سلب کنیم تا آنکه او را از این کار به وسیله مذاکره منصرف کنیم، چرا که او همچنان هر وقت که اراده کند می‌تواند با وضع مجدد تحریم‌ها، در نظام اقتصادی کشور اختلال ایجاد کند. سیاست دولت مستقر در ۸ سال گذشته، به جای آنکه متمرکز بر خنثی‌سازی تحریم‌ها با دید اقتصادی باشد، در پی رفع و دور زدن تحریم‌ها با دید حقوقی و تکیه بر ابزارهای قانونی بود؛ امری که از ترکیب تیم مذاکره‌کننده - که پیش از آنکه اقتصادی باشد، حقوقی بود - و

روسیه در تدارک دوران پیاسوئیفت
راهکار دیگر طراحی روش‌های جایگزین سوئیفت است؛ کاری که امروز توسط روسیه در حال اجراست.

این نخستین‌بار نیست که خبرهایی از قطع ارتباط روسیه با پیام‌رسان سوئیفت مطرح می‌شود. در اگوست ۲۰۱۴ و پس از بحران اوکراین نیز، انگلستان از رهبران اروپایی خواست چنین گزینه‌ای را در نظر بگیرند. سپس الکسی کودرین، وزیر دارایی سابق روسیه پیش‌بینی کرد چنین اقدامی می‌تواند موجب کاهش ۵۰ درصدی تولید ناخالص داخلی روسیه شود اما در نهایت، در آن مقطع این تهدید راه به جایی نبرد و کمپین فشارکنار گذاشته شد. در آن مقطع قطع ارتباط روسیه از سوئیفت یک تنش بزرگ تلقی می‌شد، یا به قول دیپلماتی مدوفا، نخست‌وزیر وقت این کشور که گفت این اقدام برابر با «اعلان جنگ» است، دارای اهمیت بود.

از آن زمان تاکنون احتمال اجرای این گزینه همچنان پایین بوده است. یکی از دلایلی که نقش بازدارنده برای روسیه در

